

HORIA SIMA. MEMORIE ȘI MISTIFICARE

ȘERBAN AXINTE*

MEMORIA CA DISTORSIUNE

Există multe lucrări ce tratează impactul ideologiilor asupra literaturii, la fel cum există numeroase studii ce pun în lumină legăturile dintre istorie și modalitățile prin care este generată ficțiunea. Conceptele de *ficțiune istorică* și cel de *mistificiune*, ambele cu multiple valențe și aplicații, se dovedesc uneori insuficient de elastice pentru ca, prin intermediul acestora, să se poată face lectura unor așa zise „documente subiective” menite poate să contribuie la cunoașterea mai în detaliu a fenomenelor cum a fost cel reprezentat de *Mișcarea legionară*, instituție politică ce a generat fanatism, haos și violență în societatea interbelică românească. Memorialistica include și scrieri ce conțin mesaje revanșarde. De regulă, cel în cauză își face cunoscut propriul lui adevăr în speranța că istoria va ține într-un fel cont și de mărturia sa nemijlocită referitoare la unele evenimente ce au determinat schimbări semnificative de natură socială, culturală etc. *Memoriile* lui Horia Sima trebuie examinate însă cu foarte multă suspiciune deoarece, se va vedea, revanșa acestuia nu e altceva decât o tentativă de contrazicere a unui adevăr istoric stabilit cât se poate de clar prin nenumărate studii de specialitate, acela că formațiunea de extremă dreaptă a avut un rol malign la aproape toate nivelurile asupra cărora a acționat, dincolo de lozincile ce reclamau scopuri înalte, nobile și profunde. Rememorarea trunchiată are consecințe pe termen îndelungat și alimentează *gândirea captivă* căreia i-au căzut victime inclusiv unele dintre cele mai luminate minți ale secolului XX. Cazul „tinerei generații”, în frunte cu reprezentantul ei de vârf la nivel mondial, cum a fost Mircea Eliade, e un exemplu în acest sens.

Horia Sima a fost unul dintre cei mai controversați oameni politici ai vremii sale. A fost al doilea conducător al *Gărzii de Fier* (*Legiunea Arhanghelului Mihail, Mișcarea legionară*). Din comanda lui s-au produs multe atrocități, cel mai violent pogrom din istoria Munteniei, precum și Pogromul de la București. O vreme a fost un apropiat al Generalului Antonescu, până la Rebeliunea Legionară condusă de Horia Sima împotriva lui Antonescu și aceea a armatei române. A publicat o serie

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, Academia Română, Filiala Iași, România (serbanaxinte2002@yahoo.com).

de lucrări de factură ideologică și doctrinară, printre care *Doctrina legionară, Menirea naționalismului, Omul nou – elemente de doctrină legionară*, precum și o serie de șapte *Antologii legionare* ce adună la un loc articolele scrise de ideologii mișcării.

În deschiderea cărții sale de memorii, *Era libertății. Statul național-legionar*, Horia Sima descrie starea de entuziasm a poporului provocată de înlăturarea de la putere a regelui Carol al II-lea și „a regimului său odios”. Din perspectiva autorului, întreaga țară s-a ridicat în picioare, ca un act de adeziune la revoluția legionară: „Acea mistică națională, de care vorbește Căpitanul, acum se pusese în marș, pentru a afirma drepturile poporului nostru” (Sima 2004: 6). Horia Sima susține că un alt aspect al manifestărilor populare desfășurate în toată țara după 6 septembrie a fost „ordinea desăvârșită”: „Nu s-a tras nicio palmă unui evreu, nu li s-au spart geamurile, nu li s-au jefuit prăvăliile și n-a fost ucis nimeni dintre ei” (*ibidem*). Memorialistul subliniază faptul că au existat și „răuvoitori, din tagma celor înfrânți” care au condamnat acele manifestări populare din cauză că, în urma Dictatului de la Viena, România pierduse Ardealul. Horia Sima le răspunde astfel:

„Nu, domnilor, legionarii sunt și ei îndurerăți de pierderea Ardealului și au făcut tot ce le-a stat în putință ca să apere pământul țării. Legionarii, și cu ei întreg poporul, își strigă bucuria pe străzi pentru că au scăpat de regimul responsabil de aceste pierderi teritoriale” (*ibidem*).

Un amănunt care ar fi putut duce la șubrezierea conducerii Legiunii a fost acela că profesorul Codreanu s-a autointitulat șef al Legiunii, doar pentru că fusese tatăl Căpitanului, dorind să aplice principiul eredității, pe care tocmai fiul său îl invalidase. Bineînțeles că nu i-a fost permisă de către conducătorii de drept ai Legiunii această ascensiune. Profesorul Codreanu ar fi putut avea un alt rol:

„Profesorul nu și-a înțeles chemarea după 6 septembrie. Misiunea lui nu era în mișcare, făcându-mi mie greutate la reorganizarea ei, ci în afara mișcării, în câmpul politic, în dezbaterile care s-au deschis între noi și Generalul Antonescu pentru proiectarea Legiunii în noul Stat. Aici, cu experiența lui de parlamentar, cu autoritatea lui, cu prestigiul ce i-l dădea jertfa fiului său, ar fi fost de mare folos” (*ibidem*: 9)

Horia Sima nu uită unele detalii foarte importante pentru răspândirea ideilor legionare în rândul populației: difuzarea la radio a cântecului *Sfântă tinerețe legionară*, manifestul părintelui Bodleanu, care aducea la cunoștința publicului viața scandaloaasă a regelui, păcatele și viciile lui și reparația ziarului „Buna Vestire”, organ de presă înființat în 1937 și „strangulat” de dictatura carlistă. Horia Sima aduce numeroase amănunte despre înmormântarea eroilor legionari, despre lichidarea structurilor carliste și, mai ales, despre tratativele privind formarea guvernului. În ceea ce privește Noua Constituție, ea ar fi putut suferi niște modificări substanțiale (alegeri democratice pentru legalizarea revoluției), dacă nu

s-ar fi opus Generalul Antonescu dornic să-și păstreze puterea deplină pe care i-a conferit-o Regele Mihai. În ceea ce privește împărțirea ministerelor,

„La sfârșitul acestor tratative, Generalul Antonescu era stăpân absolut pe Ministerele Armatei și al Justiției și anexase aproape în întregime sectorul economic. Mișcarea legionară deținea Ministerele de Externe și Interne și toate Ministerele Sociale. Dar, în realitate, nici la aceste Ministerse puterea nu era deplină, căci toate numirile, legile și deciziile importante, prezentate de titularii lor, depindeau de aprobarea Conducătorului Statului” (*ibidem*: 15).

Nevoit de realitățile politice ale acelei perioade (pretențiile mult prea mari ale lui George Brătianu de a controla cele mai importante ministere și faptul că Iuliu Maniu era cunoscut drept un adversar al puterilor Axei ceea ce ar fi dăunat politicii externe), generalul Antonescu a fost pus în situația de a forma un guvern doar cu mișcarea legionară. În urma constituirii noului text constituțional, Statul român devine Stat național-legionar, generalul Antonescu devine conducătorul Statului național-legionar și șeful Regimului legionar, iar lui Horia Sima îi revine înalta funcție de Comandant al Mișcării legionare, poziție ce-l ridică la rangul de factor constituțional, alături de Rege și General. Ca întotdeauna, cei veniți la putere au trebuit să depună jurământul, iar Horia Sima descrie cu lux de amănunte acest moment solemn. Este descrisă de asemenea și întoarcerea din exil a Reginei-mamă Elena:

„Generalul Antonescu, în telegrama ce i-a trimis-o, prin care o invita să se întoarcă în țară, publicată în ziare, a avut indelicatetea să o jignească din primul moment al relațiilor lor. Regina era rechemată în țară «pentru a completa educația fiului său». După umilințele ce le-a îndurat din partea Regelui Carol, Antonescu n-a scăpat nici un prilej ca să-i pună în vedere că statutul ei nu va fi acela al unei Regine influente, ci va juca mai mult rolul unei guvernante pentru a îndruma educația fiului său” (*ibidem*: 22).

Din perspectiva lui Horia Sima, Statul național-legionar devenise o realitate. Conducătorul Legiunii consemnează cu lux de amănunte numeroasele prefaceri și schimbări de situație care intervin în alcătuirea acestui Stat Nou și al guvernului acestuia. Sunt amintite și unele greutăți ale guvernării legionare, greutăți ce derivă din comportamentul Generalului Antonescu. Horia Sima se dovedește un bun portretist:

„Generalul Antonescu avea cultul propriei lui personalități. Tot ce se întâmpla raporta la sine și judeca în funcție de sine. Nu suferea pe nimeni să-i întunece autoritatea sau gloria. N-am întâlnit în viața mea un om mai lipsit de modestie, mai încrezut în capacitatea și valoarea lui. «Eu am făcut România Mare, Domnule Sima, și eu voi refăce-o în vechile ei hotare». Mi-era penibil să-l aud adeseori vorbind între noi doi la persoana a treia despre el însuși: «Generalul Antonescu... nu poate tolera aceasta, nu se poate compromite în fața istoriei». Pe colaboratorii săi îi aprecia după gradul de servilism și era extrem de sensibil la laudele altora. Cu această structură

sufletească bolnăvicioasă, ușor cădea victimă lingușitorilor și oamenilor fără scrupule care știau să-i cultive vanitatea. Întocmai ca și Regele Carol, țelul lui era să acumuleze în propria-i mână toate puterile statului. Ceea ce îi era insuportabil era să sufere vreo limitare în exercițiul puterii. Înțelegerea cu mișcarea avea pentru el o valoare provizorie, până ce alte împrejurări îi vor permite să ajungă și Șeful Legiunii” (*ibidem*: 32).

Din cauza egocentrismului său, Generalul Antonescu nu lua de fiecare dată deciziile cele mai potrivite contextului politic dat. Horia Sima nu uită să consemneze și slăbiciunile omenеști ale Generalului, acestea fiind derivate din frica de a nu fi răsturnat peste noapte de forțele carliste. Frica l-a determinat pe General să-i comande lui Horia Sima înființarea unei poliții legionare. Autorul rememorează numeroase amănunte legate de *Ziua eroilor și martirilor legiunii*. De asemenea, numește unele acțiuni importante ale legiunii: demnitari legionari în ministere, numirea prefecților, refacerea organizației legionare, încadrarea legionarilor întorși din Germania, reorganizarea studențimii. Toate acestea pentru a pune în evidență popularitatea și forța Legiunii. Autorul susține că revoluția din 6 septembrie nu a condus la pierderi de vieți omenеști. Însăși doctrina ei nu permitea acest lucru:

„Călăuzit de aceste convingeri, am frânat în germene orice tendințe ca legionarii să se substituie justiției, pedepsindu-i prin execuții sumare pe asasinii camarazilor lor, și am impus o normă și o conștiință superioară în problema sancțiunilor. Și în relațiile cu foștii noștri dușmani, care ne-au făcut atâta rău și care acuma zăceau neputincioși la pământ, ne-am purtat cu echitate și ponderație” (*ibidem*: 54)

Cu toate acestea, au existat unele arestări spontane. Autorul amintește și de două sinucideri. Aceea a maiorului Sidorovici și a profesorului ieșean Petre Andrei, un cunoscut opozant al Legiunii.

AMBIGUITATE ȘI MANIPULARE

Proclamarea Statului-Național Legionar a creat panică în rândul evreimii. Aceștia, deși nu erau prea iubiți de regale Carol al II-lea, se simțeau la adăpost, în virtutea faptului că „antisemitismul” Regelui era mai mult de conjunctură. După 6 septembrie, evreii nu au mai găsit nicăieri nici un sprijin, mai ales că partidele care-i tolerau nu se mai aflau la putere. A urmat un exod spre Grecia în așteptarea vizei pentru America. Aceștia trăiau cu impresia că schimbarea din România se petrecuse cu ajutorul lui Hitler. Horia Sima neagă vehement acest lucru. Tot la fel de vehement, memorialistul neagă existența pogromurilor în România:

„Pogromurile imaginate de evrei nu s-au întâmplat. Au rămas în imaginația lor, nu pentru că n-ar fi fost vinovați de crimele săvârșite sub Regele Carol, ci pentru că noi nu gândeam după mentalitatea lor: ochi pentru ochi și dinte pentru dinte. Noi eram

creștini. Evreii n-au avut nimic de suferit fizic în timpul guvernării legionare. Firește, aveam intenția ca, mai târziu, să propunem Generalului Antonescu o serie de măsuri destinate să slăbească presiunea lor asupra românilor în domeniul economic, unde ei dețineau peste 70 la sută din bogățiile țării” (*ibidem*: 65).

Pe de altă parte, Francisco Veiga contrazice în lucrarea sa, *Istoria Gărzii de Fier, 1919–1941*, spusele lui Horia Sima: „Într-o serie de vitrine au apărut cadavre măcelărite, în timp ce la abator un număr nedeterminat de evrei au fost atârnați de cârlige după ce fuseseră executați, săvârșindu-se tot felul de excese pe cadavrele lor” (Veiga 1994: 298). Starea de panică ce pusese stăpânire pe evrei i-au făcut pe aceștia să-și vândă bogățiile germanilor, aducând prejudicii statului român. Ca să se evite trecerea întreprinderilor comerciale și industriale din proprietatea evreilor în posesia străinilor, s-au luat o serie de măsuri, pentru ca poporul român să nu piardă acest prilej de emancipare economică. Tot legat de evrei, s-a înființat legea comisiilor de românizare, ce avea drept scop blocarea achiziționării marilor întreprinderi românești de către germani. Astfel a fost posibilă, nu cu puține eforturi, achiziționarea bunurilor evreiești de către români:

„Marea majoritate a întreprinderilor și magazinelor evreiești achiziționate în timpul guvernării noastre au fost cumpărate în condiții corecte, prin bună învoire și prin încheiere de acte. Abia din a doua jumătate a lunii decembrie s-au produs incidente regretabile. Au fost cazuri de prăvălii luate sub presiune de către elemente iresponsabile. Aceasta se datorează stării de nervozitate generală care domnea pe atunci în țară. Se multiplicau semnele că Antonescu pregătește ceva contra Legiunii. Trebuie apoi avut în vedere că aceste fenomene de dezordine și anarhie sunt caracteristice oricărei revoluții și trebuie să treacă oarecare timp până ce valurile ei se integrează în Stat” (Sima 2004: 72).

Au fost luate două măsuri împotriva evreilor: prima dintre acestea vizează faptul că evreii nu mai pot stăpâni, dobândi sau deține terenuri arabile, fânețe, iazuri, conacuri, parcuri etc. Al doilea decret vizează exproprierea pădurilor, a industriilor forestiere, a fabricilor de spirt, a morilor etc: „Cu aceste două decrete, evreii au pierdut posesiile lor din mediul rural și un vechi deziderat al celor mai mari gânditori ai neamului nostru a fost îndeplinit. Țărâna a fost eliberată de vâscul care îi înăbușea puterile ei vitale” (*ibidem*: 87).

Horia Sima face numeroase comentarii la situația economică și politică a României. Concomitent, se arată foarte interesat de felul în care este privită Legiunea de marile puteri europene. Autorul nu uită să amintească de o serbare la care au participat tineretul fascist și cel legionar. Cele două forțe aveau, cel puțin parțial, aceeași doctrină politică. Autorul este de părere că istoricii legiunii au comis o mare greșală, considerând că puterea era împărțită între General și legionari. Din punctul de vedere al memorialistului, lucrurile nu stăteau deloc așa. Toată puterea se afla în mâinile lui Antonescu, iar Horia Sima amintește de multe dezacorduri dintre Legiune și General, dezacorduri care au condus la situații catastrofale. Ca o concluzie, memorialistul afirmă că

„Legionarii și cititorii acestor rânduri să nu-și închipuie ca noi am fi căzut de la putere din cauza acestor dezordini, care ar fi demonstrat incapacitatea noastră de a governa. N-are nimic în comun una cu alta. Acestea puteau fi ușor îndreptate, dacă aveam la conducerea Statului un Aliat și nu un Dușman. N-am căzut de la putere pentru greșelile și păcatele noastre, ci pentru virtuțile noastre. Pentru puterea creatoare a Mișcării. Pentru vitalitatea acestui regim, capabil să înfrângă toate obstacolele. Pentru elanul cu care ne-am pus la treabă vindecând rănila națiunii. Pentru formidabila capacitate de dăruire a legionarilor în slujba patriei. Pentru realizările noastre uriașe. Această ofensivă creatoare a Mișcării în toate domeniile i-a îngrozit pe dușmani și i-a determinat să se coalizeze pentru a împiedica Legiunea să devină piatra din capul unghiului a unei ere de renaștere națională” (*ibidem*: 221).

TĂCERI ȘI CONSECINȚE

Politician fascist pe linia Hitler–Mussolini, Horia Sima a scris această lucrare *pro domo* cu intenția clară de a falsifica istoria. Multe dintre acțiunile Gărzii de Fier sunt redade de Horia Sima în cu totul alt mod decât s-au petrecut ele în realitate. Crimele comandate de el asupra unor Armand Călinescu, Nicolae Iorga și Virgil Madgearu îl indică drept unul dintre marii asasini politici din istoria țării noastre. Cercetătorul Traian Sandu aduce nenumărate dovezi care contrazic punctual multe dintre afirmațiile lui Sima. După o analiză solidă a principiilor ideologiei legionare, stabilește legăturile dintre fascism, nazism și legionarism, explicând totodată succesul mișcării în rândul populației și capacitatea ei de a influența gândirea unor intelectuali, reprezentanți de marcă ai „tinerei generații”:

„Două pârgii mari caracterizează deci inima ireductibilă a ideologiei fasciste. Mai întâi, capacitatea de popularizare a ultranaționalismului, metisându-l cu numeroase alte influențe ideologice pentru a-l face să acopere întregul spectru spiritual al unui tineret eclectic. Apoi, dinamica inversă, anume capacitatea de a cristaliza acest conglomerat menit să atragă alegătorii cei mai diverși într-un sistem cu atât mai eficient cu cât fiecare găsea în el aspirații ideologice de împrumut, subit încastrate într-un sincretism unificat prin promisiuni de renaștere națională” (Sandu 2019: 20–21).

Cunoașterea adevărului nu e utilă doar pentru stabilirea corectă a unor coordonate istorice. Aceasta e necesară și pentru înțelegerea unor aspecte ce depășesc contextele inițiale de manifestare a fenomenului în discuție. Bunăoară, o lucrare publicată în 2024, *Secrets, Lies and Consequences. A Great Scholar's Hidden Past and his Protégé's Unsolved Murder*, semnată de cercetătorul american Bruce Lincoln, indică felul în care latura ascunsă a activității unui mare savant român, Mircea Eliade, a ajuns să aibă un impact direct asupra destinului unor oameni, cazul cel mai relevant fiind asasinarea în 1991 a discipolului acestuia Ioan Petru Culianu, tocmai când era pe punctul de a publica traducerea

în limba engleză a „textelor legionare” ale maestrului său. Teza principală a lucrării este chiar ascunderea trecutului savantului român din perioada 1935–1938 și nu numai. Bruce Lincoln aduce dovezi conform cărora cel mai mare istoric al religiilor nu s-a dezis niciodată de fascism. Impresia că Eliade s-ar fi dezis totuși de trecut nu are drept fundament decât niște afirmații verbale, ambigue, confuze, puse în circulație de unii apropiați ai savantului, la rândul lor niște victime ale dezinformării.

Considerăm că această trimitere la situația lui Eliade e utilă pentru a ilustra cum anume poate fi „albit” un trecut sinistru, cu trimitere de această dată la cel al lui Horia Sima. Tentativa de alchimizare a răului prin rememorare poate da naștere unor interpretări menite să slăbească vigilența ce are drept scop aflarea și prezervarea adevărului. Prin această carte, Sima a vrut să-și arate fața umană și să relativizeze până la negare acțiunile de o cruzime inimaginabilă ale „Gărzii de Fier”, dar „adevărul” personal nu are prea multe lucruri în comun cu adevărul istoric, în ciuda tuturor eforturilor de obnubilare a acestuia.

BIBLIOGRAFIE

- Lincoln 2024 = Bruce Lincoln, *Secrets, Lies and Consequences. A Great Scholar's Hidden Past and his Protégé's Unsolved Murder*, New York, Oxford University Press.
- Ornea 1994 = Zigu Ornea, *Horia Sima sau abilitatea eșuată* în „România literară”, nr. 10, p. 9.
- Sandu 2019 = Traian Sandu, *Istoria Gărzii de Fier. Un fascism românesc*, traducere de Simona Modreanu, Chișinău, Editura Cartier.
- Sima 2004 = Horia Sima, *Era libertății. Statul național legionar*, vol. I, Constanța, Editura Metafora.
- Veiga 1995 = Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier. 1919–1941. Mistica ultranaționalismului*, București, Editura Humanitas.

HORIA SIMA. MEMORY AND MYSTIFICATION

ABSTRACT

The present paper deals in a descriptive-analytical manner with Horia Sima's memoirs published under the title *Era of Freedom. The national-legionary state*. Such a pro domo writing must be examined with great suspicion, however, because it represents nothing more than an attempt to contradict a historical truth established as clearly as possible through countless specialized studies, but the far-right formation had a malignant role on almost every level on which it acted, beyond the slogans that claimed high, noble and deep purposes. The selective recall has long-term consequences and feeds the captive thinking, infecting some of the most enlightened minds of the 20th century. The case of the young generation, led by a worldwide representative, such as Mircea Eliade, is an example. The direct links between fascism, Nazism and legionnaires are also discussed, as well as those elements that have led to the success of the legionary movement in the ranks of the population. Horia Sima names some real historical events, giving them completely different

meanings and causalities. With the help of reference works on the History of the Iron Guard, signed by names such as Francisco Veiga or Traian Sandu, those manipulation attempts that Horia Sima does in his pro domo approach are brought to light. Some recent discoveries, such as those related to the hidden past of Mircea Eliade, a legionary past that the Romanian scholar never denied, according to researcher Bruce Lincoln, is proof of the fact that the manipulation of the truth, such as Horia Sima's one, has long term consequences.

Keywords: *Horia Sima, legionaries, Nazism, pro domo discourse, memoirs, Era of Freedom.*